

DISKUSIA

POZNÁMKY K VYSOKOŠKOLSKÉJ UČEBNICI:
JAKUBČOVÁ, Renáta. *VZNIK A VÝVOJ SLOVENSKÝCH CIRKEVNÝCH PROVINCIÍ. Študijné texty konfesijného práva pre študentov právnickej fakulty*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2013, 143 s. ISBN 9788055705477.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.2.7>

K dejinám cirkevnej správy na Slovensku doteraz nevyšlo žiadne syntetické dieľo, ktoré by prinášalo ucelenejší obraz o vývoji cirkevnej správy na Slovensku. Boli publikované len príležitostné zborníky štúdií k tejto téme, ktoré však neposkytujú celkový historický prehľad. Napísať, prípadne zostaviť syntézu cirkevno-správnych dejín iste nie je jednoduchá záležitosť, vyžaduje si erudovaného odborníka zorientovaného v prameňoch a odbornej spisbe k danej problematike (najmä z právnej histórie, kánonického práva, cirkevných dejín a dejín Slovenska). Publikácia z pera Renáty Jakubčovej však takýto štandard nespĺňa, hoci ide len o „študijné texty“. Skriptá pojednávajú výlučne o dejinách správy katolíckej cirkvi a územnosprávna organizácia ostatných cirkví či náboženských spoločností nie je predmetom jej práce. Termín konfesijné právo v podnázve publikácie preto celkom nesúhlasí so skutočnosťou a bolo by skôr na mieste použiť podnázov *Študijné texty z cirkevného práva*.

Už v abstrakte sa ukazuje nezvládnutie odborných základov. Autorka uvádza až sedemnášť kľúčových slov v neštruktúrovanom poradí (*Cirkev, Veľká Morava, cirkevná provincia, cirkevná organizácia, diecéza, arcidiecéza, biskup, pápež, kánonické právo, erigovať, bula, apoštolská konštitúcia, eparchia, exarchát, metropólia, Československá socialistická republika, Slovenská republika*), čo je podľa nášho názoru príliš veľa a stráca sa tým ich opodstatnenie. Niektoré z nich vybrala veľmi nepresne a všeobecne, iné naopak až priveľmi špecificky. Určite by sa tu nemali vyskytovať slovesá v neurčitku (*erigovať*), pretože samy o sebe nevyjadrujú podstatu kľúčového slova. Ďalšie termíny ako *bula, pápež, apoštolská konštitúcia, kánonické právo* sú sčasti zavádzajúce, nakoľko nie sú samotným predmetom publikácie a ak, tak len veľmi okrajovo. Slová ako *cirkevná provincia, cirkevná organizácia, diecéza, arcidiecéza, biskup, eparchia, exarchát, metropólia* sa dali vyjadriť jednoducho spoločným výrazom *cirkevno-správna organizácia*, nie však *cirkevná organizácia*, pretože tento pojem môže mať aj iný význam. Ak sa použijú slovné spojenia pre označenie štátnych útvarov na našom území ako *Veľká Morava, Československá socialistická republika, Slovenská republika*, určite by potom bolo potrebné vymenovať všetky v historickom vývoji, teda aj Uhorské kráľovstvo, Rakúsko-Uhorsko, medzivojnové Československo

a pod. Inak takto zvolené kľúčové slová vyvolávajú dojem, že obsahom danej publikácie je vývoj cirkevno-správnej organizácie v období rokov 833 – 907, 1968 – 1990 a od roku 1993 do súčasnosti. V podstate by úplne postačovali kľúčové slová ako *Katolícka cirkev. Dejiny. Cirkevné provincie (alebo Cirkevno-správna organizácia). Slovensko, Cirkevné právo, prípadne 9. – 21. storočie.*

Po obsahu je v práci uvedený výklad jednotlivých odborných termínov z oblasti cirkevnej správy najmä s prihliadnutím na definície zo súčasných kódexov kánonického práva,¹ pričom výber niektorých termínov s ohľadom na cirkevno-správny vývoj na Slovensku je otázný (napr. patriarcha, metropolita patriarchálnej cirkvi, väčší arcibiskup). Iné, vzťahujúce sa k cirkevnej správe na našom území, uvádza autorka len stručne v poznámkach pod čiarou. Napríklad v poznámke č. 166 uvádza archidekanáty (správne by malo byť arcidiakonáty), v poznámke č. 168 dekanát.

Nasledujúce kapitoly sú zamerané na cirkevno-správny vývoj na Slovensku od polovice 9. storočia až po súčasnosť, sčasti nekoncepčne a sčasti anachronicky. Chýba tu doterajší stav bádania a rozbor alebo aspoň uvedenie základných prameňov, od archívnych dokumentov, cez ich edície, až po cirkevno-právne predpisy platné na území Slovenska v historickom priereze a vzťahujúce sa priamo k spracováanej problematike. Keby to autorka urobila, určite by sa vyhla mnohým omylom a nepresnostiam, ktorých sa dopustila. V práci vôbec nevyužila základné práce slovenských historikov a cirkevných právnikov (napr. D. Boleša,² P. Borzu,³ B. Brezovákovej,⁴ V. Bucka,⁵ J. Čížika,⁶ Ľ. Knappeka,⁷

- 1 *Kódex kánonického práva: Latinsko-slovenské vydanie.* Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1996, 893 s. ISBN 8071620610; *Kódex kánonov východných cirkví: Codex canonum ecclesiarum orientalium.* Lublin: Gaudium, 2012, 882 s. ISBN 9788375480900.
- 2 BOLEŠ, Daniel. *Počiatky Toryského dekanátu a spišský rotulus z rokov 1331 – 1332.* Levoča: Spišský dejepisný spolok, 2010, 88 s. ISBN 978809645658.
- 3 BORZA, Peter. Apoštolská administratúra Mukačevskej eparchie na Slovensku so sídlom v Michalovciach v rokoch 1939 – 1945. In ADAM, Ján – MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej (eds.). *Kresťanstvo v dejinách Zemplína.* Michalovce: Zemplínske múzeum, 2011, s. 247-271. ISBN 9788097081201; BORZA, Peter. Organizačná štruktúra Prešovského biskupstva v rokoch 1939 – 1945. In *Notitiae historiae ecclesiasticae*, 2012, roč. 1, č. 2, s. 77-86. ISSN 1338-9575.
- 4 BREZOVÁKOVÁ, Blanka. K pokusu o erigovanie biskupstva na Spiši v polovici 14. storočia. In *Historický časopis*, 2009, roč. 57, č. 3, s. 415-442. ISSN 0018-2575.
- 5 BUCKO, Vojtech. *Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do roku 1564 : Pramenový príspevok k slovenským cirkevným dejinám.* Bratislava: „Unia“ knihtačiareň Bratislava, 1939, 326 s.
- 6 ČÍŽIK, Ján. *Trnavská apoštolská administratúra: Historickoprávna úvaha.* Dizertačná práca. Bratislava: CMBF, 1947, 158 s.; ČÍŽIK, Ján. Vznik apoštolskej administratúry trnavskej (Úryvok z historickej štúdie). In *Nová práca*, 1947, roč. 3, č. 5, s. 262-268.
- 7 KNAPPEK, Ľudevit. Cirkevná organizácia na Slovensku v stredoveku. In *Několik přednášek*

R. Marsinu,⁸ M. Mišíka,⁹ V. Múcsku,¹⁰ I. A. Petranského,¹¹ V. Rábika,¹² J. Steinhübel,¹³ C. Vasiľa,¹⁴ M. R. Zemeného¹⁵ a ďalších), ktorí sa v posledných desaťročiach priamo dejinám cirkevnej správy podrobnejšie zaoberali. Nehovoriac už

z dejín Slovenska I. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1936, s. 73-97; KNAPPEK, Ľudevít. Pred ukončením vonkajšej delimitácie slovenských diecéz. (Niekoľko poznámok k priebehu prevádzania nového ohraničenia slovenských biskupstiev). In *Právny obzor*, 1938, roč. 21, č. 3, s. 92-100, č. 4, s. 137-150. ISSN 0032-6984; KNAPPEK, Ľudevít. Prevádzanie modu vivendi. (Význam cirkumskripčnej bully z 2. 9. 1937). In *Všehrd: List československých právníků*, 1937, roč. 19, č. 1, s. 4-10. ISSN 1210-5740.

- 8 MARSINA, Richard. Nitrianske biskupstvo a jeho biskupi od 9. do polovice 13. storočia. In *Historický časopis*, 1993, roč. 41, č. 5-6, s. 529-542. ISSN 0018-2575; MARSINA, Richard. Začiatky cirkevnej organizácie na Slovensku (Od prelomu 8./9. až do začiatku 11. storočia). In *Slovenská archivistika*, 1995, roč. 30, č. 2, s. 113-126. ISSN 0231-6722; MARSINA, Richard. Kirchliche Organisation in der Slowakei bis zum Anfang des 11. Jahrhunderts. In ČAPLOVIČ, Dušan – DORULA, Ján (eds.). *Central Europe in 8th-10th Centuries International scientific conference*. Bratislava : Ministry of Culture of the Slovak Republic, 1997, s. 149-155. ISBN 808875805X; MARSINA, Richard. Cirkevná organizácia na Veľkej Morave. In GALUŠKA, Luděk – KOUŘIL, Pavel – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (eds.). *Velká Morava mezi východem a západem*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 291-296. ISBN 8086023281.
- 9 MIŠÍK, Mikuláš. Vývin cirkevnej jurisdikcie na území Slovenska. In *Kultúra*, 1944, roč. 16, č. 6-7, s. 385-393; MIŠÍK, Mikuláš. Vznik banskobystrickej diecézy a krátky prehľad jej biskupov. In *Kultúra*, 1931, roč. 3, č. 4, s. 278-286.
- 10 MÚCSKA, Vincent. O prvých uhorských biskupstvách. In *Historický časopis*, 2003, roč. 51, č. 1, s. 3-22. ISSN 0018-2575.
- 11 PETRANSKÝ, Ivan A. Ustálenie cirkevných štruktúr na Slovensku po druhej svetovej vojne a smerovanie k samostatnej cirkevnej provincii roku 1977. In BOBÁK, Ján [zost.]. *Na ceste k štátnej samostatnosti*. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 255-266. ISBN 8070906367.
- 12 RÁBIK, Vladimír et al. *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2010, 468 s. ISBN 9788374903479.
- 13 STEINHÜBEL, Ján. Štyri veľkomoravské biskupstvá. In *Slovenské štúdie*, 1994, č. 1, s. 21-39. ISSN 0583-564X; STEINHÜBEL, Ján. Die grossmährischen Bistümer zur Zeit Mojmir's II. In *Bohemia*, 1996, roč. 37, č. 1, s. 2-22. ISSN 0523-8587; STEINHÜBEL, Ján. Kirchliche Organisation in Grossmähren zur Zeit Mojmir's II. In URBAŇCZYK, Przemysław (ed.). *Early Christianity in Central and East Europe*. Warszawa: Semper, 1997, s. 87-93. ISBN 8386951338; STEINHÜBEL, Ján. Die Kirchenorganisation in Neutra um die Jahrtausendwende. In *Bohemia*, 1999, roč. 40, č. 1, s. 65-78. ISSN 0523-8587; STEINHÜBEL, Ján. Počiatky uhorskej cirkevnej organizácie na slovenskom území. In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia 3-4*. Bratislava: VEDA, 2001, s. 141-152. ISBN 8022406910.
- 14 VASIL, Cyril. *Kánonické pramene byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných katolíckych cirkví*. Trnava: Dobrá kniha, 2000, 824 s. ISBN 80-7141-0306-2.
- 15 ZEMENE, Marián Róbert. Územie nitrianskej diecézy za feudalizmu. In *Slovenská archivistika*, 1980, roč. 15, č. 2, s. 132-155. ISSN 0231-6722; ZEMENE, Marián. Vývoj cirkevnej správy v Nitre od najstarších čias. In MARSINA, Richard (ed.). *Nitra v slovenských dejinách*. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 148-156. ISBN 8070906251.

o cudzojazyčnej historiografickej (napr. B. Csíky,¹⁶ E. Fügedi,¹⁷ Gy. Györffy,¹⁸ E. Hermann,¹⁹ L. Koszta,²⁰ B. Kovács,²¹ T. Ortway²² a ďalší) a cirkevnoprávnej literatúre (napr. Gy. Bónis,²³ A. Csizmadia,²⁴ A. Szentirmai²⁵ a ďalší). Naopak, pracuje s novínovými článkami rôznej úrovne.

- 16 CSÍKY, Balázs. Az első bécsi döntés hatása az esztergomi főegyházmegyére 1938–1945. In *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, 2012, roč. 24, č. 3-4, s. 79-107. ISSN 0865-5227; CSÍKY, Balázs. A magyar hercegprímási méltóság jogi helyzete a két világháború között. In *Jogtörténeti szemle*, 2012, roč. 14, č. 1, s. 35-43. ISSN 0237-7284; CSÍKY, Balázs. Az esztergomi érseki szék betöltése 1927-ben: Vatikáni források fényében. In TUSOR, Péter (Ed.). *Magyarország és a római Szentszék: Források és távlatok: Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére*. Budapest; Róma: Gondolat, 2012, s. 253-279. ISBN 9789633080634.
- 17 FÜGEDI, Erik. Kirchliche Topographie und Siedlungsverhältnisse in Mittelalter in der Slowakei. In *Studia Slavica Academiae scientiarum Hungariae*, 1959, roč. 5, č. 3-4, s. 363-400. ISSN 0039-3363.
- 18 GYÖRFFY, György. Zu den Anfängen der ungarischen Kirchenorganisation auf Grund neuer quellenkritischer Ergebnisse. In *Archivum Historiae Pontificiae*, 1969, roč. 7, s. 79-113. ISSN 0066-6785.
- 19 HERMANN, Egyed. *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. München: Aurora Könyvek, 1973, 582 s.
- 20 KOSZTA, László. A kereszténység kezdetei és az egyházszerzés Magyarországon. In KRISTÓ, Gyula (ed.). *Az államalapító*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1988, s. 153-207. ISBN 9633269091; KOSZTA, László. A nyitrai püspökség létrejötte : Nyitra egyháztörténete a 9-13. században. In *Századok*, 2009, roč. 143, č. 2, s. 257-318. ISSN 0039-8098.
- 21 KOVÁCS, Béla. Az egri egyházmegye története 1596-ig. Eger: Egyetemi Nyomda, 1987, 205 s.
- 22 ORTVAY, Tivadar. *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve: Geographia ecclesiastica Hungariae ineunte saeculo XIV e tabulis rationes collectorum pontifiorum a. 1281–1375 referentibus eruta digesta illustrata I–II*. Budapest: Franklin-Társulat nyomdája, 1891–1892, XLIV, 1025 s.
- 23 BÓNIS, György. Die Entwicklung der geistlichen Gerichtsbarkeit in Ungarn vor 1526. In *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 1963, roč. 49, s. 174-235. ISSN 0323-4142.; BÓNIS, György – BALOGH, Elemér (eds.). *Szentszéki regeszták: Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. Szeged: JATE, 1997, 663 s. (Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica 51/1. ISSN 0324-6523).
- 24 CSIZMADIA, Andor. *Rechtliche Beziehungen von Staat und Kirche in Ungarn vor 1944*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971, 296 s.
- 25 SZENTIRMAI, Alexander. Der Ursprung des Archidiaconats in Ungarn. In *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 1956, roč. 7, s. 231-244. ISSN 0029-9820; SZENTIRMAI, Alexander. Das Recht der Erzdechanten (Archidiakone) in Ungarn während des Mittelalters. In *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*, 1957, roč. 43, s. 132-201. ISSN 0323-4142; SZENTIRMAI, Alexander. De „iure supremi patronatus“ regnum Hungariae. In *Monitor Ecclesiasticus*, 1961, roč. 86, č. 2, s. 281-291. ISSN 0026-976X; SZENTIRMAI, Alexander. The primate of Hungary. In *Jurist. Studies in church law and ministry*, 1961, roč. 21, s. 27-46. ISSN 0022-6858.

Prvú kapitolu, i keď nesprávne nazvanú *Moravsko-panónska cirkevná provincia*, venuje autorka, pochopiteľne, obdobiu Veľkej Moravy. Už tu ako i v celom diele badať istú tendenčnosť, ktorá patrí skôr do odborných polemík, prípadne do samostatných diskusných štúdií, než do vysokoškolskej učebnice. Napríklad na s. 26 autorka uvádza, že „...*d'alsie oslovenie 'jediný syn' malo politický tón ...týmto pápež Svätopluka označil za adepta na cisársky trón*“. Takéto vyjadrenia u nás Slovákov iste vyvolávajú pocit národnej hrdosti, ale sú až príliš prehnané a zrejme aj historicky neopodstatnené.

Arcibiskup Metod nebol v Panónii metropolitom, teda nestál na čele cirkevnej provincie, pretože nemal žiadnych sufragánnych, t. j. jemu podriadených diecéznych biskupov. Do roku 880 môžeme o Metodovi hovoriť ako o panónskom arcibiskupovi (*archiepiscopus sanctae ecclesiae Panoniensis*) a metropolitom na Veľkej Morave (nie však už v Panónii) sa stal až v roku 880 (*archiepiscopus sanctae ecclesiae Marabensis*), odkedy pod jeho metropolitnú právomoc podliehal nitriansky diecézny biskup Viching. Z uvedeného vyplýva, že nemožno hovoriť o Moravsko-panónskej cirkevnej provincii, ale len o Moravskej, prípadne o Veľkomoravskej cirkevnej provincii. V tejto súvislosti treba ešte dodať, že Viching nebol pomocným Metodovým biskupom, ako to uvádza autorka na s. 27, ale jeho sufragánom. Je to zrejme už z textu samotnej pápežskej buly *Industriae tuae*.²⁶ Takisto ani vyjadrenie „...*takto umožnil Metodovi svätiť iných biskupov svojej arcidiecézy podľa potreby*...“ sa nezakladá na pravde, pretože v texte listiny priamo pápež žiadal o vyslanie ďalšieho kandidáta na biskupskú hodnosť, ktorého by vysvätil a až potom by arcibiskup Metod spolu s ďalšími dvoma sufragánymi biskupmi mohol samostatne svätiť ďalších biskupov na Veľkej Morave.²⁷ Nepochopením pôvodného textu dochádza u autorky k značnému interpretáčnemu posunu faktov uvedených v historickoprávnych dokumentoch.

V druhej kapitole nazvanej *Slovensko bez vlastnej cirkevnej provincie (od zániku Veľkej Moravy – po rozpad Rakúsko-Uhorska)* sa autorka zaoberá ako

26 „*Ipsum quoque presbiterum nomine Uuichinus, quem nobis direxisti, electum episcopum consecravimus sanctę ecclesię Nitriensis; quem suo archiepiscopo in omnibus obedientem, sicuti sancti canones docent, esse iubemus*...” MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae Tomus I: Inde ab a. 805 usque ad a. 1235*. Bratislava: Sumptibus Academiae scientiarum Slovacae, 1971, č. 30, s. 24. Autorku k takejto interpretácii zrejme viedol jej nesprávny výklad latinského cirkevnoprávneho termínu *suffraganeus*, ktorý uvádza v poznámke č. 12 na s. 11 svojej práce.

27 „*Et volumus, ut pariter cum ipsius archiepiscopi consensu, et providencia et alterum nobis apto tempore utilem presbiterum vel diaconem dirigas, quem similiter in alia ecclesia, in qua episcopalem curam noveris esse necessariam, ordinemus episcopum, ut cum his duobus a nobis ordinatis episcopis preŕfatus archiepiscopus vester iuxta decretum apostolicum per alia loca, in quibus episcopi honorifice debent et possunt existere postmodum valeat ordinare*...” MARSINA, *Codex*, ref. 26.

prvým Nitrianskym biskupstvom a Ostrihomskú arcidiecézu uvádza až neskôr. Kým biskupstvo v Nitre bolo obnovené v Uhorskom kráľovstve až na prelome 11. – 12. storočia, arcibiskupstvo v Ostrihome bolo založené už okolo roku 1000 a jeho jurisdikčné územie sa v prevažnej miere nachádzalo na Slovensku. Okrem toho autorka vôbec nerozoberá hodnotu prímasy Uhorska, hoci ten zohrával v dejinách Uhorského kráľovstva významnú cirkevno-správnú funkciu najvyššieho stupňa.

Keby autorka siahla priamo po historických prameňoch a nepreberala by nesprávne citácie od iných autorov (V. Judák), určite by sa vyhla viacerým mýtom, ktoré vo svojej publikácii uvádza. Napríklad „...*písomný doklad z roku 1006 hovorí o výsadách, ktoré dal kráľ Štefan I. Nitrianskej kapitule...*“, je totiž novovekým historickým falzom, ktorého pravosť bola spochybnená už pred niekoľkými storočiami uhorskými (maďarskými) i slovenskými historikmi.²⁸

V podkapitole o Nitrianskom biskupstve uvádza odsek o antických a stredovekých zbierkach cirkevného práva, ktorý podľa nášho názoru mal byť zaradený do chýbajúcej úvodnej kapitoly venovanej prameňom. Autorka chybné uvádza informácie o nižších stupňoch cirkevnej správy na Slovensku. Prepoštvá totiž neboli vo svojej podstate územnosprávnymi jednotkami cirkvi, len niektorí prepošti mali prenesené arcidiaconátne právomoci na základe historického vývoja. Ako napríklad prepošti kolegiálnych kapitúl v Bratislave, na Spiši, v rumunskom Sibiu či v maďarskom Ostrihome. Časť dnešného slovenského územia teda nepatrila prepozitúre svätého Juraja v Ostrihome, ale katedrálnej arcidiaconátu v rámci Ostrihomskej arcidiecézy (s. 53). Prepošt sv. Juraja na Zelenom poli v Ostrihome zastával totiž funkciu ostrihomského katedrálneho arcidiacona *ex officio*.²⁹ Prepozitúry v Novom meste nad Váhom a v Jasove boli rehoľnými prepozitúrami, t. j. úradom predstaveného určitej rehoľnej komunity (konventu), a teda so svetskou cirkevnou správou vôbec nesúvisia (s. 50). V ostrihomskej kapitule dnes už neexistuje titul nitranskeho arcidiacona, ako to autorka uvádza na s. 49, rovnako nie sú v tejto kapitule už ani hodnosti ostatných pôvodných arcidiaconátov z územia Slovenska.³⁰ K tejto zmene došlo na základe delimitácie

28 Porov. MARSINA, *Codex*, ref. 26, č. 51, s. 48-49; Marsina, Richard. Štúdie k slovenskému diplomatáru 1: Druhá časť: Obdobie od roku 1000 do roku 1235. In *Historické štúdie 18*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1973, s. 38-44; nesprávnu informáciu prevzala autorka z publikácie JUDÁK, Viliam. *Nitrianske biskupstvo od čias Metodových*. Nitra: Gorazd n.f., 2006, s. 15. ISBN 8088741655.

29 „...*archidiaconus cathedralis, quem tenet dominus Ladislaus prepositus sancti Georgii de Campo Viridi...*“, KOLLÁNYI, Ferenc. *Visitatio capituli E. M. Strigoniensis anno 1397*. In *Történelmi Tár. Új folyam*, 1901, roč. 2, č. 1, s. 88.

30 MIG, Balázs – DÉKÁNY, Vilmos (eds.). *Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Jubileumi Névtára 1997 : Schematismus iubilare archidioecesis Strigoniensis-Budapestinensis anno Domini MCMXCVII*. Esztergom; Budapest: Esztergom-Budapesti Főegyházmegyei Hivatal,

slovenských diecéz v roku 1977,³¹ ako aj nového usporiadania diecéz v Maďarsku v roku 1993.³²

Autorka sa len na pár riadkoch venuje Jágerskej diecéze, pričom celé východné Slovensko do roku 1804 patrilo práve do tejto diecézy, a preto jej mohla venovať rovnako samostatnú podkapitolu. Podobne sa mohla zamerať aj na fenomén exemptných opátstiev v Uhorsku, najmä opátstvu sv. Martina na Panónskej hore (Pannonhalma), ktoré ako územnosprávna jednotka jurisdikčne sčasti zasahovala aj na územie Slovenska, a to až do roku 1977. Na viacerých miestach autorka nevníma rozdiel medzi cirkevnou provinciou a arcidiecézou. Jágerské a Nitrianske biskupstvo neboli súčasťou Ostrihomskej arcidiecézy, ale Ostrihomskej cirkevnej provincie (s. 46).

Tvrdenie, že „...800 rokov nebolo naše územie spravované vlastným arcibiskupom, a teda nebolo cirkevnou provinciou, ale patrilo buď pod priamu správu pápeža cirkevneprávne ako územný celok apoštolská administratúra..., alebo pod cudzieho cirkevného hierarchu...“ (s. 46), je do značnej miery dezinterpretáciou a ignoráciou historických faktov. Považovať ostrihomského arcibiskupa do roku 1918 za cudzieho cirkevného hierarchu je absurdné a dochádza tu k popieraní historickej kontinuity našich národných dejín. Ak by sme brali do úvahy tento názor autorky, musela by potom aj arcibiskupa Metoda považovať za cudzieho hierarchu, pretože jeho arcidiecéza i sídlo boli mimo územia Slovenska. Tak (veľko)moravský metropolita Metod, ako aj ostrihomskí metropoliti do roku 1918 boli domácimi cirkevnými predstaviteľmi v rámci vtedajších štátnych i cirkevných útvarov na našom území.

Na s. 61 nesprávne uvádza, že „...*Košice boli v stredoveku sídlom Jágerskej kapituly...*“, nakoľko sa tak stalo až v novovekom období, keď Turci obsadili Jäger v roku 1596. Pri zriadení Košického biskupstva bolo potrebné podrobnejšie uviesť aj zriadenie Satmárskej diecézy, pretože do nej patrila aj časť východného Slovenska (územie Užskej stolice), a to až do definitívneho zosúladenia územia diecéz so štátnymi hranicami v roku 1977. V posledných podkapitolách rozoberá aj obdobie po rozpade monarchie až do polovice 20. storočia, čo celkom nekoresponduje s názvom kapitoly.

Prvej slovenskej cirkevnej provincii je venovaná tretia kapitola, ktorá je nosnou časťou publikácie a autorka ju spracovala asi najlepšie zo všetkých štyroch častí. Podkapitola *Reakcia tlače, ohlasy na vznik cirkevnej provincie* by podľa

1997, s. 26. ISBN 9633610168; nesprávnu informáciu autorka opäť prebrala z publikácie JUDÁK, *Nitrianske biskupstvo*, ref. 28, s. 18.

31 Porov. apoštolskú konštitúciu Praescriptionum sacrosancti. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1978, roč. 70, č. 5, s. 273-274.

32 Porov. apoštolskú konštitúciu Hungarorum gens. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1993, roč. 85, č. 10, s. 871-876. ISSN 0001-5199.

nášho názoru mala tvoriť skôr samostatnú prípadovú štúdiu ako súčasť syntézy k dejinám cirkevných provincií. Z hľadiska vzniku prvej slovenskej cirkevnej provincie, o ktorej zriadenie sa snažili cirkevní predstavitelia už od vzniku Československej republiky v roku 1918, autorka opomenula cirkevno-politické snahy maďarského kléru o zriadenie samostatného územného opátstva v Jasove. Zriadenie tejto kvázidiecézy pápežom Píom XI. apoštolskou konštitúciou *Ad supremae Apostolicae Sedis* bolo aj oficiálne publikované v *Acta Apostolicae Sedis* v roku 1922.³³ A hoci konštitúcia nebola nikdy realizovaná v praxi, iste si zasluhuje pozornosť vzhľadom na danú tému a zapadá do cirkevnoprávných udalostí prvorepublikového obdobia. Z historickoprávneho hľadiska je dôležitým problémom aj existencia ďalších dočasných apoštolských administratúr pri zmenách štátnych hraníc počas celého 20. storočia (napr. Užhorodská apoštolská administratúra pre územie Mukačevskej gréckokatolíckej diecézy na Slovensku).³⁴ Vo vzťahu ku gréckokatolíckej cirkvi stálo iste za zmienku aj zriadenie samostatnej diecézy v Toronte (Kanada) pre slovenských veriacich východného obradu v roku 1980.³⁵ I keď priamo jurisdikčne na územie Slovenska nezasahovala, predsa len znamenala významný medzník v živote slovenskej gréckokatolíckej cirkvi. V súvislostiach so zasahovaním štátnej moci do vnútrocirkevných záležitostí počas obdobia komunistického režimu v Československu bolo vhodné zamerať pozornosť aj na prispôsobovanie územnosprávneho členenia dekanátov podľa štátnych okresov.

Posledná kapitola pojednáva o súčasnom *Vývoji partikulárnych cirkví na Slovensku* na konci 20. a začiatku 21. storočia. Tu treba zdôrazniť, že v odbornej literatúre je potrebné, ak nie nevyhnutné, používať správne cirkevnoprávne termíny, napr. pri pápežských dokumentoch. Pápež nevydával dekréty o zriadení cirkevnej provincie či diecézy (ako autorka uvádza na s. 103-104), ale buly, ktoré sa v súčasnej cirkevnoprávnej praxi nazývajú apoštolské konštitúcie.³⁶ Dekréty vydávajú úrady rímskej kúrie, koncily či synody. Používanie nielen odbornej terminológie, ale aj historickoprávnych faktov je nesmierne dôležité, o to viac, ak ide o vysokoškolskú učebnicu.

V tejto súvislosti je potrebné sa ešte pozastaviť nad používaním pojmov „Západná“ a „Východná cirkevná provincia“, ktoré *de iure* na Slovensku neexistujú a sú len hovorovými výrazmi, nie názvami, preto by sa mali písať malými písmenami. Podobne aj „Slovenská cirkevná provincia“ nie je názov, ale len slovným

33 *Acta Apostolicae Sedis*, 1922, roč. 14, č. 16, s. 582-584. ISSN 0001-5199.

34 Porov. BORZA, Apoštolská administratúra, ref. 3.

35 Apoštolská konštitúcia *Apostolicae Sedis*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1981, roč. 73, č. 3, s. 220. ISSN 0001-5199.

36 Porov. KNAPPEK, Pred ukončením, ref. 7, s. 92-94.

spojením. Do praxe boli zrejme „zavedené“ rôznymi tlačovými správami či informáciami na internetovej stránke Konferencie biskupov Slovenska, na ktorej je aj mapové vyobrazenie rozdelenia cirkevno-správnej organizácie na Slovensku z roku 2008 s týmito pomenovaniami.³⁷ Je zarážajúce, že tieto termíny („názvy“) sa ujímajú aj v slovenskej odbornej verejnosti, tak právnickej, ako aj cirkevnej či historickej, čoho dôkazom je i táto publikácia. Všetci, ktorí pojmy „Západná cirkevná provincia“ a „Východná cirkevná provincia“ používajú, sa dopúšťajú cirkevnoprávneho omylu. V cirkevnoprávnej praxi by, vzhľadom na medzinárodnú pôsobnosť Katolíckej cirkvi, boli takéto všeobecné označenia cirkevných provincií neidentifikovateľné, a preto je oficiálne zaužívané pomenovanie cirkevnej provincie podľa sídla jej metropolitu. V Uhorskom kráľovstve existovali napr. Ostrihomská, Kaločská či Jágerská cirkevná provincia, nie „Severná“, „Južná“ či „Východná cirkevná provincia“. Na Slovensku bola 30. decembra 1977 oficiálne zriadená *Trnavská cirkevná provincia (provincia Tyrnaviensis)*.³⁸ Roku 1995 bola táto provincia rozdelená na dve samostatné provincie, a to na *Bratislavsko-trnavskú (provincia ecclesiastica Bratislaviensis-Tyrnaviensis)* a novú *Košickú cirkevnú provinciu (provincia ecclesiastica Cassoviensis)*.³⁹ Všeobecné pomenovania „Západná“ a „Východná cirkevná provincia“ nepozná ani posledná apoštolská konštitúcia Benedikta XVI. z roku 2008 o novom usporiadaní diecéz na Slovensku *Slovachiae sacrorum Antistites*,⁴⁰ ktorou bola Bratislavsko-trnavská cirkevná provincia premenovaná na *Bratislavskú cirkevnú provinciu (provincia Bratislaviensis)*, keďže metropolitné sídlo bolo presťahované do Bratislavy. Používaním nepresných či hovorových výrazov sa jasne ukazuje neznalosť základných cirkevnoprávných dokumentov nielen u autorky tejto publikácie, ale aj ostatnej odbornej či laickej verejnosti.

Autorka uvedenej učebnice nedodržiava základy bibliografickej citácie. Kým monografie ešte ako-tak cituje podľa citačnej normy, pri citáciách štúdií a článkov zo zborníkov, časopisov a novín už túto normu nezachováva. Teologický časopis *Duchovný pastier* nepatrí medzi zborníky, ale medzi periodiká. Navyše, rozdeľovanie zoznamu použitej literatúry na monografie, zborníky, periodiká atď. nie je najšťastnejšou voľbou. Oveľa prehľadnejšie by bolo jej rozdelenie na archívne pramene, edované pramene, literatúru a elektronické zdroje. Niektoré diela, ktoré autorka v práci využila a ktoré cituje v poznámkach pod čiarou, jej

37 *Slovenské cirkevné provincie*. [online]. Konferencia biskupov Slovenska, 1997 – 2018 [cit. 2018-12-31]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/cirkevne-provincie>.

38 Porov. apoštolskú konštitúciu *Qui divino*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1978, roč. 70, č. 5, s. 275-276. ISSN 0001-5199.

39 Porov. apoštolskú konštitúciu *Pastorali quidem permoti*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1995, roč. 87, č. 9, s. 776-777. ISSN 0001-5199.

40 *Acta Apostolicae Sedis*, 2008, roč. 100, č. 3, s. 125-128. ISSN 0001-5199.

v zozname použitej literatúry úplne chýbajú,⁴¹ ďalšie, naopak, uvádza v zozname, ale necituje v poznámkach. Citované legislatívne predpisy takisto v tomto zozname vôbec neuvádza.⁴²

Medzi archívnymi prameňmi uvádza len názvy cirkevných archívov, bez uvedenia príslušných archívnych fondov, ktoré študovala. Pri citáciách archívnych prameňov v poznámkach pod čiarou nevidí rozdiel medzi archívom a archívnym fondom. Výraz „Krabica SCP“ pri citovaní archívneho dokumentu, ak nikde v publikácii táto skratka nie je rozvedená, budí dojem, že v danom archíve sú archívne dokumenty uložené v krabiciach zo Slovenských celulózok a papierní, a nie že ide o dokumenty týkajúce sa slovenskej cirkevnej provincie.⁴³ Takisto odkazy na elektronické dokumenty nesvedčia v autorkin prospech. Je až zarážajúce, že Renáta Jakubčová pri citáciách internetových stránok uvádza aplikáciu, pomocou ktorej daný elektronický dokument čítala alebo vyhľadala (Internet Explorer, Opera).

Podobný postup zvolila aj pri zostavovaní príloh tejto vysokoškolskej učebnice, ktoré obsahujú mapy, kópie i prepisy dokumentov a fotografie. Absolútne neopodstatnene, nekoncepčne a zároveň aj zavádzajúco tu pôsobia politické mapy východoslovenských žúp z obdobia Rakúsko-Uhorska, pričom autorka neuvádza ani rok ich pôvodného publikovania (prílohy č. 3-6). Publikovanie fotodokumentácie s odrazom neónových trubíc stropnej lampy a obrazom samotnej fotografky v dokumentoch tiež nie je veľmi šťastná voľba prezentácie. Na prílohe č. 14 jasne vidno, že autorka ani len nečítala text publikovaného dokumentu a zrejme automaticky skopírovala text z oficiálnej stránky Vatikánu. Keby si totiž pozornejšie skontrolovala ňou publikovaný text, zistila by, že ani len neskopírovala celé znenie tohto dokumentu (v apoštolskej konštitúcii chýba celá úvodná intitulácia pápeža *Joannes Paulus episcopus*). O to horší je však fakt, že skopírovala nesprávny dokument, ktorý bol vydaný 11. novembra 1994 (teda nie 31. marca 1995) a týka sa založenia Bertuanskej cirkevnej provincie v Kamerune. Autorku zrejme pomýlilo rovnaké znenie arengy (*Pastorali quidem permoti...*), ktorá bola bežne používaná vo viacerých pápežských listinách (konštitúciách). Pri slovenskom preklade tejto konštitúcie takisto uvádza internetovú citáciu na kamerunskú provinciu a nie zdroj prekladu.

41 Napríklad KUZMÍK, Jozef. *Slovník starovekých a stredovekých autorov, prameňov a knižných skriptorov so slovenskými vzťahmi*. Martin: Matica slovenská, 1993, 608 s. (cituje minimálne 8-krát v poznámkach na s. 25-41).

42 Napríklad Zákon č. 308/1991 Z. z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností (cituje na s. 8), Základná zmluva medzi SR a Svätou stolicou č. 326/2001 Z. z. (cituje na s. 11).

43 Na s. 93 poznámka pod čiarou č. 324: *Fond Archívu Trnavskej arcidiecézy*. Krabica SCP č. kr. 1, dok. č. 1.

Podľa podnázvu táto publikácia má slúžiť najmä študentom práva ako vysokoškolské skriptá. Nakoľko sa v nej vyskytuje také veľké množstvo odborných nepresností a chýb (a to sme ich uviedli len niekoľko) nielen v samotnom texte, ale aj v prílohách a citáciách, pri ktorých sú skôr uprednostňované osobné spomienky a subjektívne dojmy, vynechávané základné archívne dokumenty, edície prameňov a ignorovaná odborná literatúra, uvedená publikácia by nemala byť používaná ako vysokoškolská učebnica. Študentov môže skôr pomýliť a naučiť ich nesprávne pracovať v danej odbornej sfére, na ktorú sa vysokoškolským štúdiom pripravujú.

Celková koncepcia vysokoškolskej učebnice k dejinám cirkevných provincií na Slovensku by mala podľa nášho názoru obsahovať úvodnú kapitolu so súhrnom doterajšieho stavu bádania (z domácej i zahraničnej literatúry) a rozbor edovaných i nepublikovaných prameňov (od cirkevnoprávných zbierok až po archívne dokumenty). Zároveň je dôležité vysvetliť odbornú terminológiu cirkevnej správy so zameraním na jej vývoj na Slovensku (resp. v Uhorskom kráľovstve) a tú potom dodržiavať v celej publikácii. Jednotlivé kapitoly zaoberajúce sa historickým vývinom by mali mať podľa možností rovnako vyváženú štruktúru a mali by byť zamerané na správnu interpretáciu a syntézu historických faktov k danej téme, t. j. na cirkevnoprávne východiská, vplyv štátnej moci, vývoj a štruktúru cirkevnej správy (vrátane definovania kompetencií všetkých jej zložiek) v jednotlivých obdobiach aj s porovnaním historického vývinu v okolitých krajinách bez subjektívnych názorov. Študenti by tak získali jasný, nestranný a ucelený obraz o vývoji cirkevných provincií na Slovensku. Podobne by bolo vhodné zamerať pozornosť aj na dejiny osobitných cirkevno-správnych celkov, ako napríklad vývoj cirkevnej správy ozbrojených zložiek alebo rehoľných cirkevných provincií (aspoň tých najvýznamnejších) či vývin zastupiteľských orgánov Svätej stolice na našom území od počiatkov až po súčasnosť.

Uvedená publikácia mohla byť výbornou príležitosťou k spracovaniu danej témy z pohľadu cirkevnej histórie i cirkevnoprávnej vedy. Žiaľ, autorka túto možnosť nevyužila. Určite by nebolo na škodu, keby pred vydaním týchto študijných textov prebehlo riadne recenzné konanie, podobne ako to býva obvyklé pred publikovaním vedeckých monografií a štúdií či odborných článkov.

Robert Gregor Maretta

Mgr. Robert Gregor Maretta
Archív Slovenského národného múzea
Žižkova 18, 810 06 Bratislava
e-mail: robert.maretta@snm.sk